

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНДИВІДУАЛЬНОГО ІМІДЖУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Індивідуальний імідж сучасного педагога – явище цікаве для практичної психології насамперед у світлі нових вимог, що ставляться до педагога в умовах побудови демократичного громадянського суспільства в незалежній Україні, де на першому плані стоять гуманістичні цінності цивілізації - цінність особистості, її вільного духовного та морального розвитку.

Необхідність у теоретичній моделі для опису формування та функціонування індивідуального іміджу викликана змінами в суспільному та економічному житті. Гостра зацікавленість проблемами іміджу в політиці, торгівлі, рекламному бізнесі, в організації мас-медіа, у мистецтві, педагогіці, у практичному управлінні - ось далеко не повний перелік очевидних доказів того, що актуальність іміджології з кожним роком зростає. У незалежній Україні формується інформаційний простір, де роль іміджу для досягнення особистістю професійного успіху стає все помітнішою, інколи - незамінною.

Імідж розглядається як результат образно-символьної маніфестації індивідуальної психосоціальної активності, яка є нормативно-ритуальною системою відтворення самої можливості співіснування. Іміджі, таким чином, відбивають необхідність соціально-символьної стереотипізації, стихійної орієнтації людей на соціальну поведінку. Формування індивідуального іміджу здебільшого залежить від якості та інтенсивності особистісних психологічних комплексів. Оскільки комплексує людської психіки є універсальною компонентою становлення соціального Его, імідж - це загальний компенсуючий механізм особистості, орієнтованої на діяльність, та являє собою фундаментальну морфему (формуєний компонент) психосоціальної активності.

І.А.Федоров трактує імідж як “психічне інтреріювання, загальну соціальну орієнтацію, самопрограмування психікою більшості своїх підсистем на спілкування”[4]. Іншими словами, імідж як своєрідний алгоритм засвоєння стереотипних норм, ритуалів та цінностей духовного життя суспільства був би не можливим без закріплення готовності до такого становища справ в індивідуальній психіці.

На наш погляд, в основі такого алгоритму лежать наступні процеси та залежності: 1) вплив колективного та індивідуального досвіду на сприйняття поведінкових рішень таким чином, щоб соціально стереотипні вибори були найбільш ймовірні; 2) свідоме бажання уникати психологічного напруження в можливо більшій кількості поведінкових актів; 3) зберігання образів групового спілкування, інерція психічного копіювання усталених адаптаційних образів.

Іншими словами, імідж виникає в психіці як “природне прагнення людини організувати себе таким чином, щоб частіше досягати соціального успіху і зайняти прийнятне для себе положення в групі”[5].

Нами виділено функції іміджу, які посягають його широке використання в соціальних комунікаціях:

- функція психологічного захисту. Використання іміджу дає можливість приховати недоліки, позбутися екзистенціальної тривожності, оптимізувати свою поведінку з метою максимального впливу на інших;

- функція соціального тренінгу. Імідж дозволяє коректувати свою поведінку та адаптувати її до соціальних комунікацій, що пов'язано з неминучістю та бажаністю виконання ролей у конкретних соціальних групах;

- функція соціально-символьного впізнання (ідентифікації). Імідж завжди містить символіку готовності людини не тільки до комунікації, але й до обміну соціальними та духовно-моральними цінностями. Інакше кажучи, імідж немовби сигналізує: "Я свій". Відсутність позначок такого впізнання викликає в інших реакцію відторгнення;

- ілюзорно-компенсаторна функція.

Структура іміджу відбиває необхідність вищезгаданих функцій. Вона містить блоки "реклами" (що акцентує увагу на тих якостях, що згідно з уявленнями суб'єкта є еталоном бажаного враження); "змісту" (мікрозміни іміджу як реакція на зміст комунікації); "жало" (демонстрація своєї слабкості та незахищеності); "рефлекс-копії" (копіювання іміджу іншого); "аттітуду" (чекання певної поведінки партнера).

Стосунки учня з іншими людьми - один з найважливіших факторів його особистісного розвитку, результат взаємодії людей, які беруть участь у різноманітних видах діяльності, яка спрямована на узгодження та об'єднання зусиль, щоб досягти спільної мети. Особлива роль тут належить іміджу вчителя. Іміджева поведінка вчителя суттєво впливає на створення атмосфери спільної праці, кооперації та взаєморозуміння. Стиль іміджевої поведінки вчителя діти несвідомо копіюють, це стає своєрідною культурою учнів класу.

Нами стверджується, що імідж виконує функцію збереження, корекції та кодування соціальної поведінки в умовах певних групових норм, імперативів моралі, ритуалів та символів.

У результаті проведеного анкетування, стало відомо: педагоги не сумніваються, що над своїм іміджем необхідно працювати. (92%), відповідаючи на запитання анкети, повідомили, що піклуються про створення власного іміджу (майже 100% з них – жінки). При цьому, лише в 32% випадків він чи буде створений, чи коректується ними усвідомлено.

Крім того, стало відомо, що педагоги досить критично оцінюють результати своєї праці: 48,6% оцінюють свою роботу задовільно, бачать багато проблем, над якими треба працювати. При цьому основні труднощі бачать у собі, чи у недоліках неефективності свого іміджу. Понад третини опитаних педагогів (34,2%) випробовують труднощі у стосунках з учнями.

Формування індивідуального іміджу здебільшого залежить від якості та інтенсивності особистісних психологічних комплексів. Оскільки комплексує людської психіки є універсальною компонентою становлення соціального Его, імідж - це загальний компенсуючий механізм особистості, орієнтованої на діяльність, та являє собою фундаментальну морфему (формуєний компонент) психосоціальної активності.

При формуванні іміджу педагога доводиться враховувати, що оцінювати його успішність будуть групи різноманітних суб'єктів, що висуває суперечливі вимоги. Щоб вирішити існуюче протиріччя імідж неодмінно повинен містити у собі такі особистісні особливості, як гнучкість, толерантність, самодостатність. Саме вони, з нашої точки зору, здатні компенсувати складність ситуації. Крім того, імідж повинен будуватися індивідуально, з погляду на локальні умови педагога – його конкретні характеристики, вік його учнів, соціальні характеристики контингенту учнів і батьків.

Для визначення оптимального набору особистісних властивостей, що сприяють успішному іміджеві, було проведено психодіагностичне дослідження.

Дослідження за допомогою методики «Тест-опитувальник самостварення» (В.В. Столін, С.Р. Пантелеєв) показало, що вчителі здебільшого мають умовне самоприйняття, яке додає труднощів у взаємодії з реальністю і придбанням власного вибору. Ця обставина багато в чому визначає характер іміджевої поведінки педагогів. Людина, яка має умовне прийняття, поширює це на інших у вигляді умовного прийняття і людей, і реальності. Умовне прийняття іншої людини ускладнює стосунки з нею, вона вже не може бути широкою. А люди лише служать як засоби для підтвердження цінності свого "Я".

Таким чином, застосування даної методики показало, що самостварення педагогів залишає бажати кращого. У їхньому особистісному профілі виявляється ряд фундаментальних проблем. Зазначена обставина, на нашу думку, вимушено призводить до неефективної іміджевої поведінки. Оскільки фундаментальні риси останньої у більшості випадків є проєкцією особистісного профілю.

Дослідження також показало, що педагоги характеризуються високим рівнем мотивації досягнення. При цьому, тип використовуваного іміджу прямо залежить від рівня мотивації досягнення. Високому рівню мотивації досягнення відповідає включений тип іміджу. Найбільш успішний імідж демонструють суб'єкти із середнім рівнем мотивації досягнення.

Методика М. Рокича, продемонструвала залежність ціннісних орієнтацій від типу використовуваного іміджу. У 70% педагогів, які використовують у поведінці включений імідж, наявний широкий спектр значимих цінностей. У них виявилися не тільки соціальні цінності, але і підвищений інтерес до цінностей суб'єктивних, морально-етичних пізнавальних і творчих. У досліджуваних, які використовують невключений імідж, виявилася нечіткість ціннісних орієнтацій, що свідчить про відсутність прямого зв'язку ієрархії цінностей з таким типом поведінки.

Аналіз соціального оточення показав, що індивідуальний імідж педагога будується здебільшого під його

впливом. Імідж педагога залежить від стилю керівництва, що практикується в даній школі, від мікроклімату в колективі, від наявної корпоративної культури і групової системи цінностей. Існує ряд негативних тенденцій, на які педагоги реагують особливо болісно. Вони ж впливають на ефективність індивідуального іміджу педагога або паралізують іміджеву поведінку взагалі.

У цілому, проведена психодіагностика дозволила зробити наступні висновки:

- імідж формується в першу чергу у педагогів з високою мотивацією досягнення;

- усвідомлене використання іміджу, як правило, має на увазі пріоритет соціальних, духовних, етичних і естетичних цінностей;

- низький рівень тривожності часто знижує мотивацію іміджевої поведінки;

- існують групи взаємних кореляцій особистісних факторів, що характерні для педагогів з ефективною іміджевою поведінкою ("профіль успішного іміджу") і для педагогів, що уникають іміджевої поведінки ("профіль уникнення іміджу").

Імідж містить у собі норми суспільства, що закріпилися і в індивідуальній психіці, й у груповій свідомості, а тому має особливе значення в педагогічній діяльності, будучи зразком для копіювання поведінкових стереотипів і особистісних особливостей учнями. В основі їхнього функціонування лежить здатність людини до копіювання еталонних зразків поведінки, що гарантує відтворення орієнтації вихованців на символи і змісти іміджу педагога.

Індивідуальний імідж педагога є проєкцією його особистості, що функціонує в процесі соціальних комунікацій, де в зашифрованому вигляді відбиті основні психічні процеси (рівень тривожності, рефлексорного копіювання, емоції тощо), причому такий шифр виявляє себе у вигляді символів на рівні елементарних зовнішніх проявів: постава, мова, міміка, інтонація, тембр голосу тощо). Таким чином, рівень ефективності індивідуального іміджу педагога впливає на успішність педагогічної діяльності і несе на собі відбиток змісту особистості вихователя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириченко О.М. Педагогічна психологія. - Одеса: Астропринт, 1999. - 300 с.
2. Общая психодиагностика: основы психодиагностики, немедленной психотерапии и психологического консультирования. / Под ред. А.А.Бодалева и др. - М.: МГУ, 1987. - 303 с.
3. Федоров И. А. Имидж как программирование поведения людей. - Рязань, 1997. - 240 с.
4. Федоров И.А. Основы социального поведения. - Тамбов: ТГПИ, 1993. - 305 с.

5. Реан А.А. Колуминский Я.Л. Социальная педагогическая психология. - СПб.: Питер Ком, 1999. - 416 с.

6. Черепанова В.Н. Формирование индивидуального имиджа педагога как средство реализации гуманистической концепции образования. - Т., 1998.

7. American Pedagogics in the Present Times. - N.Y.: Pantheon, 1989. - 434 p.

8. Sampson E. The Image Factor. - London, 1994. - 384c.

Подано до редакції 02.11.05

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема такого специфического феномена поведения как индивидуальный имидж и его роль в социальных коммуникациях. Утверждается, что имиджевое поведение влияет на эффективность педагогического процесса. Автор рассматривает индивидуальный имидж как самопрезентативный образ, отображающий набор социальных

поведенческих стереотипов, направленных на сохранение и воспроизведение социальных структур. Имидж педагога определяется как важный аспект профессионализма и способ педагогического влияния на учеников. Имидж современного педагога, по мнению автора, есть результат профессионального становления личности педагога.

SUMMARY

The article is devoted to the problems of such specific phenomenon of social behaviour as the individual image and its role in social communications. The author states that image behaviour influences the efficacy of pedagogical process. The article presents the individual image as a self-presentation symbol reflecting a range of social behaviour

stereotypes purposed for saving and reproduction of social structures. A teacher's image is considered as an important aspect of professionalism and certain means of pedagogical influence on school children. A modern teacher's image according to the author's opinion is a result of professional forming of a teacher's personality.